

“Ötekiden Korkulduğu Kadar Koronadan Korkulmuyor”

“Nefret Tünelinden Çıkış: Umudu Hatırlamak”

Paneli Sonuç Raporu

5 Aralık 2020

Hazırlayan: Anjelic Kelavgil

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi insanlığı hayati bir deneyimle sınarken, sağ popülizmin etkin olduğu ülkelerde bu deneyim halihazırda çeşitli sorunlarla boğuşan toplumları yepyeni sorunlarla baş başa bıraktı. Türkiye gibi LGBTİ+ karşıtlığının kurumsallaşmaya başladığı ülkelerde otokratik eğilimlerin pandemiye demokratik alanı daraltmanın bir aracı haline çevirmesi; ötekilere yönelen nefret söylemlerinin kamu otoritelerince yüksek perdeden dillendirilmesiyle evde kalınan günleri, başta LGBTİ+'lar olmak üzere, tüm ötekiler için kaygı verici bir noktaya taşıdı.

Tüm bu nefret atmosferine rağmen umudun güçlendirici yanını hatırlatma ihtiyacı hisseden Kaos GL Derneği, 5 Aralık günü Hrant Dink anısına düzenlediği “Nefret Tünelinden Çıkış: Umudu Hatırlamak” paneli ile kararan pandemi günlerinde artan nefret söylemlerine karşı bir arada olmanın devindirici gücünü vurgulayarak nefrete karşı yapılabilecekleri masaya yatırdı.

Kendi tarihselliğinde nefretin insan hayatına yansımalarını ve çıkış yollarını şair ve yazar Karin Karakaşlı'nın ele aldığı panelde; Rangin Kaman Radyosu'ndan mülteci LGBTİ+ hakları aktivisti Mona Taheri mülteci ve LGBTİ+ karşıtı nefretten bahsetti. Kaos GL'nin pandemi döneminde artan nefret söylemlerini

odağına alan “Diyanet’in Nefret Hutbesi Medyaya Nasıl Yansıdı” raporunu sunan İdil Engindeniz’in ardından ise Av. Kerem Dikmen, nefret söylemi ve nefret suçlarını hukuki bağlamda ele aldı.

Yıldız Tar’ın kolaylaştırıcılığında yapılan çevrimiçi panelde sunumların ardından soru-cevap bölümü de oldu.

Yaklaşık 50 kişinin izlediği çevrimiçi panelin açılışında Yıldız Tar, LGBTİ+’lara nefretin pandemide de devam ettiğini hatırlatarak, “Hepimizin aynı gemide olduğu söyleniyor. Ancak aynı gemide olsak bile kimilerimiz kaptan kamarasındayken kimilerimiz ise en alt kamaralarda hâlâ çalışıyordu. Bu benzetmeyi her duyduğumda Titanik filmini hatırlıyorum. En alt kamaralardakiler ölürken kamera cis-hetero bir romansı çekiyordu. Bizden o kamera açısına girebilen cis-hetero romansları izlememiz, o sırada evlerine baskın yapılan, evsiz bırakılan Bayram Sokak’taki trans kadınları unutmamız bekleniyor” dedi.

Ardından ilk konuşmacı Karin Karakaşlı, “Binbir Gece Masalları”nı ve Şehrazat’ı hatırlatarak, “Nefret söylemi ve cinayeti söz konusu olduğunda sonsuzluğa uzayan bir gece gibi yaşadığımdan bu bitmeyen zamanı, pandemide daha da karıştı. Her şeyin birbirini tekrar ettiği bir dönemde, pandemiyle yarışan ve özünden bir şey kaybetmeyen nefret kalıyor. Bütün buna rağmen Binbir Gece Masalları’ndaki Şehrazat gibi mücadele hikayelerinin hayatı değiştirme gücü elimizde kalan tek şey oluyor” dedi.

Karakaşlı, masal anlatıcılığına ve dönüştürücü gücüne değinerek, “Hrant da böyle bir masal anlatıcısıydı. Masal deyip geçmeyin, bu masallar hakikati ifade etmenin biricik yolu. Birdenbire sizin varlığınız en tehlikeli silah olarak algılanır ve susturulmanız icab eder. Nefretin dibine darı ekip, dinamitlemiş olursunuz” ifadelerini kullandı ve şöyle devam etti:

“İç içe geçmiş sonsuz bir nefret ağıyla mücadele ediyoruz. İlk başlarda pandemiye insan denen canlının ortaklaşarak silkelenecek, toplumsal olarak birtakım değişikliklere talip olacak gibi mantıklı bir iyimser beklenti vardı. Ama aynı şey devlet aygıtları için de geçerli. Eli boş durmuyorlar. Çarkların tüm sesleriyle üzerimize gelişini gördük. Gözden çıkarılan hayatlarımız var, ederimiz değerimiz eşit değil. Sınıfsallık had safhada, her devletin aşağı yukarı çok çabuk ellerinde olana yöneldiği bir durum var. En değişmez gerçek herkesin günah keçisi ihtiyacı.

“Hikayelerin altı boşalıyor, devlet baskısı ve aşırı dinci gruplar güç kazanıyorlar... Yabancı düşmanlığı ve ırkçılık için gani gani ortam yaratılıyor. Ötekiden korkulduğu kadar koronadan korkulmuyor. Romantik tınlasa da romantik olmayan, iyilik denen şey, iyi insan olmak bir insanlık vasfı değil. İnsan durduk yere iyi olmaz, iyi olmak çaba gerektiriyor.

“Faşist, totaliter rejimlerin silahıdır nefret. İnce ince işleniyor hedef gösterme süreci... İnce ayarlı şeytanlaştırma, şiddetin meşrulaştırılması ve sonrasında cezasızlık mekanizması. Yapanın yanında kar kalması ve silsilenin devam edebilmesi. Doğrudan nefret cinayetine kurban giden Hrant da ölümü ve yaşamı boyunca bu mekanizmaları ifşa eden biriydi.”

Ardından Radyo Rangin Kaman'dan Mona Taheri, “Mülteci olmak bir tercih değil, sonuç” diyerek LGBTİ+ mültecilerin Türkiye’de yaşadıklarını aktardı. İran’daki idam cezalarını da hatırlatarak şöyle devam etti:

“İran’ı birçok kişi biliyor ancak yakın komşu Türkiye’ye sığınınca da çok az değişiklik oluyor. Türkiye’de de aynı şekilde bildiğimiz konuştuğumuz olaylar var ve durum daha kötüye gidiyor. Daha geçtiğimiz günlerde Denizli’de tekstilde çalışan trans kadın bir arkadaşımız cinsel taciz yaşıyor, patron “gözümü kapar ne istersem yaparım” diyor ve polisi arayacağını söyleyince patron tahta sopayla vurup yaralıyor. Polis ise “şikayet etmeni önermem

herkesin başına gelebilir” diyor. Nefret söylemi ve yabancı düşmanlığıyla karşılaşan kişiye şikayet edersen başına bela gelir, deniliyor. Yemek kokuyor diye ev verilmemesi, korona İran’dan geldi demeler çok yaygın.

“Mülteciler ve özellikle LGBTİ+ mülteciler kovulacak ilk gruptur. Onlarla çalışan grupların onlara ulaşması koronadan ötürü çok zor oluyor. Bir olay olursa yardımcı olmak çok daha zor oluyor pandemiden ötürü. Bir yabancı olarak maske takmayan bir vatandaşın maskesini uyarmak bile zor. Nefret ve ayrımcılık ölümcül olabiliyor.”

Taheri’nin ardından Tar, “Maske için bile uyaramamak tam da lubunyalığın ve mülteci olmanın özeti maalesef. Zira haddinizi bildirmek için sıraya girmiş bekleyenler var. Ve özellikle LGBTİ+ mülteciler konusunda her birimizin failleştirdiği anları düşünmesi, ayrıcalıklarımızı sorgulaması ve dayanışması gerekiyor” diyerek sözü İdil Engindeniz’e verdi.

“Diyanet’in Hutbesi Medyaya Nasıl Yansıdı?” raporunu hazırlayan İdil Engindeniz ise, Diyanet’in hutbesinin yazılı basın ve medyada ne gibi tartışmalara yol açtığını aktardı. Engindeniz, raporun 19 Nisan - 20 Mayıs 2020 medya tarama verilerine dayandığını hatırlatarak şöyle dedi:

“Genelde ağırlıklı gündem konusu olmayan LGBTİ+’larla ilgili iki konunun üst düzey siyasi ve resmi yetkililerin de açıklamalarıyla gündem konusu haline gelmesini gözlemledik. Bu iki konudan biri ücretli bir dizi ve film izleme platformu olan Netflix’te yayınlanmaya başlanan Aşk 101 dizisi, diğeri ise Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş’ın eşcinselliği ve “zina”yı mücadele edilmesi gereken unsurlar olarak gören açıklamaları. Bu konular, gündemin diğer iki baskın konusu olan İstanbul Sözleşmesi ve çoklu baro tartışmaları kapsamında da ele alınmış ve Sözleşme’nin topluma yönelik “tehlikesi” ile baroların “kabul edilemez tutumlarının”, “kontrol edilemezlikleri”nin ispatı olarak kullanılmış.

“Yazıların geneline baktığımızda konunun ağırlıklı olarak, dayanaksız, temelsiz cümlelerle tartışıldığını görüyoruz. Yarattılan bir “düşman” etrafında, ona ve onunla bağlantılı olan ya da olduğu iddia edilen herkese, her şeye yönelik komplo teorileri rahatlıkla dolaşıma sokulabiliyor. Akılcılıktan ziyade anlık, olumsuz, güçlü duygular yaratma amacıyla bir yayıncılık yapıldığını görüyoruz.”

Engindeniz’in konuşmasının ardından Tar, “Bu raporu ilk okuduğum andan itibaren hakikat sonrası dönem canlanıyor aklımda. Bütün bu nefret söylemi hangi bağlantılarda nasıl kurulduğu kısmı hakikate saldırı. Yeni trend gerçeği eğip büküp, gerçeğin tam tersini gerçek gibi yansıtıp hedef göstermek. Bu noktada ifade özgürlüğünü konuşmak önem kazanıyor” diyerek sözü Av. Kerem Dikmen’e verdi.

Kaos GL’den Av. Kerem Dikmen, nefret söylemi ve ifade özgürlüğüyle ilişkisi bağlamında hukuki boyutu anlattı. Devletler nefret söylemini kısıtlama yükümlülüğüne sahip olduğunu belirten Dikmen, “Nefret söylemi ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemez. Nitekim İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararları da bunu belirtiyor. Daha doğrusu, ifade özgürlüğü başka bir alan nefret söylemi ise o alanda yer alan bir söylem değildir. Nefret söylemi ifade özgürlüğü korumasından faydalanamaz” dedi.

Dikmen, nefret söyleminin bir grubun haklarını ihlal etmek anlamına geldiğini de hatırlatarak şöyle devam etti:

“Nefretin tanımı konusunda uluslararası uzlaşma bulunmamasına rağmen bu uzlaşmama hali, Avrupa Konseyi sisteminin parçası olan ülkeler açısından söz konusu değildir çünkü Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin nefret kavramı ile ilgili tavsiye kararları olduğu gibi Konseye üye devletlerin sözleşmeye aykırı eylem içerisinde olup olmadığını da denetleyen İnsan Hakları Avrupa

Mahkemesi kararlarında tanım getirmese de neyin nefret olarak nitelenmesi gerektiğine ilişkin içerikleri görmek mümkündür.

“Yani LGBTİ+’lara dönük nefret ifadeleri, herhangi bir tehlike yaratmasa, şiddet çağrısı kitle içerisinde karşılık bulmasa, LGBTİ+’lara dönük bir suç artışına neden olmasa, hatta neden olmasının koşulları bulunmasa dahi ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmemektedir. Bu noktada “ifade” ile “nefret ifadesi” arasında sert bir ayırım vardır ve İHAS’ta “nefret ifadesi özgürlüğü” şeklinde bir tanımlama yapılmadığı müddetçe, nefret ifadeleri ifade özgürlüğünden yararlanamayacaktır.

“Nefret söyleminin ifade özgürlüğü içerisinde değerlendirilmemesi, İHAS giriş kısmında yerini bulan “dünyada barış ve adalet” idealinin gerçekleştirilmesine dönük motivasyon ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla devletler hem kişilerin ifade özgürlüğünü güvence altına alırken hem de sözleşmedeki diğer hakların da korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Sözleşme ve Anayasalar, kişilere, “özel hayatına saygı gösterilmesini isteme” hakkı tanıdığı (İHAS 8), ayrımcılığı yasakladığı (İHAS 14) müddetçe lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve diğer kimliklere dönük nefret ifadelerinin, ifade özgürlüğü korumasından yararlanması söz konusu olmayacaktır.”

Ötekiden Korkulduğu Kadar Covid-19’dan Korkulmuyor

Karin Karakaşlı’nın konuşmasından özet

Nefret söylemi ve nefret cinayetlerinin zamanı sonsuz bir geceye çevirdiği günlerde pandemi bu gecenin karanlığını daha da arttırıyor. Özünden bir şey yitirmeyen nefretin artan şiddeti, nefreti, pandemiyle yarışır bir hale getiriyor.

Nefret çarkını kırmak için Şehrazat’ın 1001 gece süren masalları gibi, mücadele hikayelerinin de hayatı değiştirme gücü var. Hikayeler nefret güruhlarına ulaştığında bu çarkın kırılması şansı ortaya çıkıyor. Bu şans

beraberinde çeşitli bedelleri de getiriyor; nefret çarkını kırma mücadelesinde herkes Şehrazat gibi hayatta kalamıyor. Tıpkı hakikati ifade etmenin biricik yolunda masallar anlatan Hrant Dink gibi. Nefrete karşı mücadele eden, onun kökünü hikayeleriyle dinamitleyen kişilerin varlığı, nefrete sarılanlar tarafından en tehlikeli silah olarak algılanır ve bu kişilerin susturulması gerekir.

Pandeminin ilk günlerinde bir takım toplumsal değişiklikler olacağına dair iyimser inancın hızla sönümlenmesine neden olan nefretin devlet aygıtları tarafından bir araç olarak kullanılıyor olması; tıpkı koronavirüs gibi, nefretin de tüm toplumu iç içe geçmiş sonsuz bir ağ ile nasıl sarıp sarmaladığını gözler önüne serdi. Pandeminin çıplaklaştırdığı neokapitalist vahşet çarkları evlere kapanılan sessizlik döneminde tüm gürültüsüyle ötekilerin üzerine gelmeyi sürdürdü. İnsanlığın bir kısmının hayatlarının kolayca gözden çıkarılabiliyor oluşu, bireylerin değerlerinin eşit olmayışı bu sistemin sınıfsallığını net bir biçimde herkese hissettirdi. Bu olağanüstü günlerde devletlerin bir panzehir olarak nefreti hazırda bekletmesi, toplumların günah keçisi ihtiyaçlarını ötekiler üzerinden gidermesi sonucunu doğurdu.

Sıradan günlerde gülünüp geçilecek toplulukların pandemi günlerinde tehlikeli bir biçimde sokaklarda oluşu, insanlığın ortak değerlerinin altını boşaltmaya devam ederken; devletlerin pandemi sürecini baskıyı arttırmanın bahanesi haline getirmesi, aşırı dinci grupların nefret kumkumasının hızla artmasına zemin hazırlıyor. İktidarların ya da muhalefetlerin bu dönemde ırkçılığı ve yabancı düşmanlığını araçsallaştırması; nefreti sistemin bir yapıtaşı haline getirmekten öteye gitmiyor. Popülizm nefreti pandemi derecesine getirerek koronavirüsü geride bırakabiliyor.

Pandemi günlerinde hayatta kalmanın değerinin anlaşılması ve insanlığın bir iyilik gayretine girmesi beklenirken; bir araç olarak, bir duygu olarak nefretin bir virüs gibi insanlığı sarıp sarmalaması bu beklentiyi gerilere iten bir faktör haline geldi. Nefretin kendine kolayca meşru bir zemin bulabilmesi, sahiciliği

olan yoğun insani bir duygu olarak kendini var etmesi bir hesaplaşmayı da beraberinde getirir. Bu yoğunlukta olan ağır bir duygunun devletler tarafından şişirilerek kolayca bir silaha dönüştürülmesi tehlikenin boyutunun ne derece yüksek olduğunu gözler önüne sermektedir.

Nefretin hedefi haline getirilen belli kişiler nezdinde o kişilerin temsil ettiği tüm topluluğa yönelik nefret, totaliter rejimlerin nefrete zemin hazırlayan politikaları nedeniyle toplumsal bir tabana yaslanıyor. Nefretin meşrulaştırılma sürecinde ince ince işlenen hedef gösterme, şeytanlaştırma ve cezasızlık şiddeti derinleştirirken; bu silsile faillerin, bir bütün olarak failleşen sistemin yanına kar kalıyor.

Bir kimlik mücadelesi olarak LGBTİ+ hareketinin etnik ya da dini kimlikleri savunmaktan büyük bir farkı var. Etnik mücadelede milliyetçilik tuzağına düşme ihtimali vardır. Herhangi bir kimlik mücadelesinde apolitik makbul bir tip olmak sorun değildir ancak hayat politiktir. Pandemi ortasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın nefret hutbesi, Covid-19'u HIV nefretiyle birleştiren tutumu, kendine muhalif diyen kimi unsurların HIV ile yaşayanlara yönelik nefrete sahip çıkması, TERF'ler, Bayram Sokak'ta yaşananlar... Hal böyleyken nefreti ortadan kaldıracak bir formül bulmak zorlaşmaktadır. Son dönemde yükselişe geçen "ifade özgürlüğü" romantizminden vazgeçilerek nefret söyleminin nefret olarak kodlanması, doğru adlandırılması gerekiyor. Bir insanın canına mal olacak herhangi bir söylemin "ifade özgürlüğü" olarak kodlanmasından vazgeçilmesi gerekiyor. Bu nefret sarmalına karşı sürekli direnmek; faşizmle kol kola giren milliyetçilik, patriyarka, LGBTİ+ ve kadın düşmanlığına karşı mücadeleden vazgeçmemek gerekiyor.

Mülteci Olmak Bir Tercih Değil, Sonuçtur

Mona Taheri'nin konuşmasından özet

LGBTİ+ mülteciler söz konusu olduğunda, nefret birden fazla boyut kazanarak kendini var ediyor. Fobinin yanı sıra ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla hedef haline getirilen LGBTİ+ mülteciler, statüleri kendi tercihleriymiş gibi bir muameleyle de karşı karşıya kalıyor. Mülteci olmanın bir tercih değil bir sonuç olduğunu görebilmenin en iyi yolu, mülteci LGBTİ+'ların geldikleri ülkelerde karşı karşıya kaldıkları hayati tehlikeleri bilince çıkarmaktan geçiyor. İran gibi ülkelerde LGBTİ+ olmanın ölüm ya da kırbaç cezalarıyla karşılık bulması, Türkiye'de bulunan mülteciler açısından bu durum nefretin yoğunluğunda gerçekleşen küçük değişimlerle ortadan kalkıyor.

Mülteci LGBTİ+'ların yaşamın her alanında karşı karşıya kaldıkları çoklu nefret sarmalı; çoğu zaman yerini nefret temelli şiddete ve bu şiddet karşısında kamu görevlilerinin de kayıtsızlığını beraberinde getiriyor. Özellikle çalışma izni olmadan çalışmak zorunda kalan mülteciler açısından bu durum daha da katmerli bir hale bürünüyor.

Özellikle pandemi döneminde salgınla ilişkilendirilen yabancı düşmanlığı ve LGBTİ+ nefreti mülteci LGBTİ+'lar açısından bu dönemin en temel haklara erişimde dahi çok derin sorunlarla sürmesine neden oluyor.

Ülkeden kovulacak grupların başında mülteci LGBTİ+'ların olması, mülteci LGBTİ+'ların güvenli bir alanda hayatlarını sürdürmelerini zora sokan etmenlerin başında geliyor. Pandemi döneminin yarattığı kendine özgü zorlukları mülteci LGBTİ+'ların deneyimleyişi de aynı derece de çok boyutlu sorunlarla kendini gösteriyor. Bu dönemde sağlık hakkı başta olmak üzere temel haklara erişimde çok boyutlu nefretin çok çeşitli engelleriyle karşılaşan mülteci LGBTİ+'lar açısından pandemi bir insanlık krizi olarak sürmeye devam ediyor.

Pandemi Dönemi LGBTİ+'lar Açısından Bir Nefret İklimine Büründü

İdil Engindeniz'in konuşmasından özet

Pandemi dönemi LGBTİ+'lar açısından başta sağlık endişeleri olmak üzere kurumsallaşan LGBTİ+ karşıtlığının zirve noktalarına erişmesi nedeniyle güvenlik ve yaşam hakkı endişelerini de beraberinde getirdi. Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın LGBTİ+'ları, özgür kadınları ve HIV ile yaşayanları hedef haline getirdiği nefret hutbesi sonrasında yaşananlar ve bu nefret sarmalının medyadaki yansımaları, durumun ciddiyetini gözler önüne serdi. Ankara Barosu'nun açıklamasının ardından LGBTİ+ nefretini omurgasına alan çoklu baro ve İstanbul Sözleşmesi tartışmaları, pandemi dönemini LGBTİ+'lar açısından bir nefret iklimine büründürdü.

Anahtar kelimeler üzerinden ulusal ve yerel yayınların incelendiği, geniş örneklemlili "Diyanet'in Nefret Hutbesi Medyaya Nasıl Yansıdı?" raporu "sevici" gibi çeşitli anahtar kelimelerin süreç içerisinde nasıl bir evrilmeye uğradığını da gözler önüne seriyor. LGBTİ+ nefretine gerekçe olarak sunulan odak konular değişse de gerek dijital platformlarda yer alan kimi diziler üzerinden süren polemiklerle gerek RTÜK'ün başını çektiği kamu kurumlarının bu polemiklerde nefretten yana taraf olmalarıyla geçen süreç; malum medyanın da akıl almaz köşeleriyle belleklere kazındı. Gazetecilik etiğine uygun, az sayıda yayının kendisine yer bulabildiği bu süreçte nefret haberlerinin tersi oradan yüksek sayıda kendine yer bulması, Türkiye medyasının nefrete uygun bir zemine sahip olduğu gerçekliğini bir kere daha gözler önüne sermiş oldu.

LGBTİ+'lara yönelik nefretin İstanbul Sözleşmesi tartışmalarıyla harmanlanarak sunuluyor olması aynı zamanda bir yöntem olarak malum medyanın hedef gösterdiği tüm "kötülerin" LGBTİ+ ile alakalı ya da alakasız ilişkilendirilmesiyle servis edilmesini de beraberinde getirdi. Herhangi bir konuda muhalefeti tanımlarken LGBTİ+ illiyeti kurarak nefret çeşitlendiren medya, Ali Erbaş'ın sözleriyle simgeleşen bir dünya görüşünün propagandası aracı haline dönüşmekte bir beis görmüyor.

Köşe yazarlarının nefret dilinin çoğu zaman bayağı bir biçimde, LGBTİ+ varoluşları kriminalize eden bir yaklaşımla dolu olması; medyanın, nefreti toplumsallaştırmak ve tabana yaymak için bilinçli bir biçimde yayın yürütmekte olduğunu ortaya koyar nitelikte.

Öte yandan LGBTİ+'lara dair uluslararası medyaya yansımış haberlerin Türkçeleştirilirken bağlamından koparılarak manşetlendirilmesi de nefret haberlerinden arta kalan alanda yok sayılmayı ve değersizleştirmeyi beraberinde getiriyor.

Basının tüm bu süreçte özneleri, öz örgütleri yani konunun muhataplarını görmeyen taraflı dili de sivil toplumun alanını daraltan ve söz hakkı vermeyen bir kara propaganda sürecini medya açısından kalıcı hale getiriyor.

Nefret Söylemi İfade Özgürlüğü Korumasından Faydalanamaz

Kerem Dikmen'in konuşmasından özet

Nefretin tanımı konusunda uluslararası uzlaşma bulunmamasına rağmen bu uzlaşmama hali, Avrupa Konseyi sisteminin parçası olan ülkeler açısından söz konusu değildir çünkü Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin nefret kavramı ile ilgili tavsiye kararları olduğu gibi Konseye üye devletlerin sözleşmeye aykırı eylem içerisinde olup olmadığını da denetleyen İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararlarında tanım getirmese de neyin nefret olarak nitelenmesi gerektiğine ilişkin içerikleri görmek mümkündür

Nefret söylemi, belirli bir gruba duyulan nefretin açıklanmasıdır. Bir kişinin parçası olduğu ırk, etnik kimlik, din veya kişi hangi grubun parçası ise o gruba dönük aşağılama için kullanılır. Pratikte ırkçı, yabancı düşmanı, homofobik veya kişinin parçası olduğu gruba dönük saldırgan ifadeler nefret söylemi kavramı altında değerlendirilir.

Nefret söyleminin evrensel boyutta kabul edilen bir tanımı olmamasına rağmen, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi "nefret söyleminden", agresif milliyetçilikle ve etnik merkezci söylemlerle ifade edilen, azınlıklar, göçmenler ve göçmen kökenlilere karşı ayrımcılık söylemi türünden ifadeleri içeren hoşgörüsüzlük de dahil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı, ırkçı nefretini, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya diğer nefret türlerini, yayan, tahrik eden, yaygınlaştıran veya haklı kılan her türlü ifadenin anlaşıldığını ifade etmiştir.

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi de bu tavsiye kararını bir bölgesel konsensüs olarak ele almakta ve tavsiye kararlarına atıf yapmaktadır. Burada sayılan nefret türleri "sınırlı sayıda" değildir. Yani ayrımcı ve nefret saikli hoşgörüsüzlüğe dayalı tahrik ve aşağılama ifadeleri, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği veya cinsiyet ifadesi motivasyonlu ayrımcı dili de kapsamaktadır.

Bir kişinin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle aşağılanmasına, dışlanmasına, yönelim veya kimliğin genel olarak kriminalize edilmesine, bunun günah olduğuna ve mücadele edilmesi gerektiğine, sapkınlık olduğuna, sapıklık olduğuna, aileyi zehirlediğine, gençleri ve çocukları zehirlediğine dönük istisnasız her türlü söylem, nefret söylemidir.

Nefret söyleminin ifade özgürlüğü içerisinde değerlendirilmemesi, İHAS giriş kısmında yerini bulan "dünyada barış ve adalet" idealinin gerçekleştirilmesine dönük motivasyon ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla devletler hem kişilerin ifade özgürlüğünü güvence altına alırken hem de sözleşmedeki diğer hakların da korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Sözleşme ve Anayasalar, kişilere, "özel hayatına saygı gösterilmesini isteme" hakkı tanıdığı (İHAS 8), ayrımcılığı yasakladığı (İHAS 14) müddetçe lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve diğer kimliklere dönük nefret ifadelerinin, ifade özgürlüğü korumasından yararlanması söz konusu olmayacaktır.

İfade özgürlüğünün güvence altına alındığı İHAS 10. maddesinin ikinci fıkrası, kişilerin şeref ve itibarına dönük saldırganlıklar gerekçe gösterilerek bu tip ifadelerin sınırlanabileceğini kayıt altına almaktadır. Bunun yanısıra aynı sözleşmenin sekizinci maddesi de kişilerin özel hayatlarına saygı gösterilmesini isteme hakkını teminat altına almaktadır.

“Nefret söylemi” ifade özgürlüğü korumasından yararlanamaz, başka bir şekilde ifade edersek, konusu nefret söylemi olan bir ifade için yapılan şikayet ya da açılan davada “ifade özgürlüğü”, nefret söylemi sahibini korumayacaktır.

Gerek sözleşme gerekse de İHAM’ın vermiş olduğu kararlardan yola çıkarak ifade özgürlüğünün şu üç durumda sınırlanabileceğini söyleyebiliriz. Bunlardan ilki şiddete teşviktir. Elbette burada “teşvik” kavramı, geniş yorumlanamaz. İfadenin hangi bağlamda kullanılmış olduğu yani gerçekten bir şiddeti doğurmak isteyip istemediği değerlendirilmek ve ayrıca gerçekten o ifadenin şiddetin gerçekleşme ihtimaline ilişkin gerçek bir ihtimali doğurup doğurmadığı irdelenmek durumundadır. Tabii ki ifadenin sahibinin, böyle bir şiddeti doğurma yeteneğinin bulunup bulunmadığı da dikkate alınmak durumundadır. Bunun unsurlarını ispatlayacak olan elbette devletlerdir. Ayrıca sınırlamadan anlaşılması gereken tek yöntem kişiler hakkında soruşturma açmak veya kovuşturma başlatmak değildir.

İHAS bağlamında ifade özgürlüğünün sınırlanabileceği ikinci durum ise Holokost’un inkarı ve Nazi propagandasıdır ve bu ideolojiye yapılan meşrulaştırıcı göndermelerdir. Bu, yukarıda açıklandığı üzere temel sözleşme ve hak metinlerinin bir önceki dönemin tarihsel koşulları ile ilişkisi ile birlikte düşünüldüğünde oldukça anlamlıdır. Nitekim bir sözleşmenin, kurmuş olduğu sistemi ortadan kaldırmaya dönük siyasal pratiğe zemin hazırlamasını beklemek tutarsızlık olur.

Bir diğer ifade biçimi ise nefrettir. Sözleşme ifade özgürlüğü korumasından, nefret ifadelerini yararlandırmamaktadır. Buna neden olan ise ifade özgürlüğüne ilişkin onuncu maddenin ikinci fıkrasıdır. Çünkü sözleşmeye göre ifade özgürlüğü kullanılırken devletler başkalarının şöhret ve haklarının korunmasını da sağlamakla yükümlüdür. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 26. maddesinin ikinci fıkrasında ifade özgürlüğünü kullanan kişilerin başkalarının şöhret veya haklarını veya özel hayata bağlı haklarını ihlal edemeyeceği de ifade edilmektedir.

Türkiye’de Anayasanın kapsayıcı olup olmadığı, devletin Anayasa ile ulusal düzeyde, sözleşmeler ile uluslararası düzeyde duyurduğu taahhütlerine uygun hareket edip etmediği ayrı bir tartışmadır. Bununla birlikte gerek Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler gerekse de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, nefret söylemini hangi gerekçeyle olursa olsun ifade özgürlüğü içerisinde değerlendirmemektedir.

Yararlanılan Kaynaklar:

- 1- <https://kaosgl.org/haber/bilgi-notu-sinirsiz-ifade-ozgurlugu-mumkun-mu>
- 2- <https://kaosgl.org/haber/bilgi-notu-lqbt-larin-ifade-ozgurlugu-onundeki-engeller>
- 3- <https://kaosgl.org/haber/bilgi-notu-ifade-mi-nefret-soylemi-mi>